

IBDIS | We know
books
GHEORGHE CRUTZESCU

Podul Mogoșoaiei

Povestea unei străzi

Ediție și dosar iconografic de
Cătălin Strat

Cuprins

Nota editorului	5
---------------------------	---

PODUL MOGOȘOAIEI

Povestea unei străzi

Cuvânt înainte	II
Cititorului	13

I. NAȘTEREA ȘI COPILĂRIA

Începuturile.	17
Edilitate	28
Depănând firul vremii	41

II. DE LA GÂRLĂ ÎN BULEVARD

Primii pași pe Podul Mogoșoaiei	59
Casa Prager	69
Palatul Poștelor	82
Sfântul Dumitru	92
Stavropoleos	96
Casa de Depuneri	99
Zlătarii	104
Hôtel de France.	112
Poliția.	118
Legăția Rusă	124
Hotel Boulevard	130
Din Lipscani în Boulevard	132

III. DIN BULEVARD ÎN PIAȚA TEATRULUI

Bulevardul	151
Capșa	155
Pasagiul Comedia	171
Independența	187
Imobiliara	189
Casa Resch	193
Piața Teatrului	198
Sărindarul	205
Telefoanele	214
Teatrul Național	225

IV. DE LA TEATRU LA PALAT

Strada Regală	239
Din Regală până în Franklin	244
Ateneul	251
Pasagiul Român	258
Biserica Kretzulescu	264
Palatul Regal	268

V. PÂNĂ LA CAPUL PODULUI

Între Ateneu și Piața Amzei	295
De la Palat până-n Strada Banului	302
Palatul Știrbey	311
Ultimii pași	317
Cronologia stăpânilorilor Țării Românești	329
Glosar	331
Bibliografie	333

Începuturile

DUPĂ VREMURI, i s-a spus într-atâtea feluri vechiului drum: uliță, pod, cale, parcă ar fi avut nevoie de nume sau poreclă, el, starostele străzilor, care de două veacuri stăpânește orașul!

Calea Victoriei! Victoria Neamului, dar și izbânda ei, căci lângă dânsa străzi se fac și se desfac; uliți au trăit un timp și azi li s-a uitat și numele; în lungul și largul orașului, bulevarde noi se croiesc, schimbându-și fața din zi în zi.

Dânsa, nepăsătoare, își duce traiul înainte.

Știe că e osia în jurul căreia se învârtește roata cetății...

E locul de întâlnire al unei Țări întregi: „Când oi veni la București, ne întâlnim. Pe Cale!“

E o cafenea și un salon, o plimbare publică și o piață de flori, o tribună și un galantar.

E vie ca praful de pușcă. O vorbă șoptită la Capșa e auzită într-o clipă la Capul Podului.

Și indolentă ca o orientală...

Ca un izvor liniștit, se naște în livezile Bănesii, șerpuieste agale printre grădini și case, cu nepăsarea unei uliți de sat, apoi, deodată, ca obosită de atâta drum, se aruncă în Dâmbovița.

Cu ce cuvinte să vorbești de ea? E schimbăcioasă ca apa, ca timpul, pe care parcă-l vestește: primăvara vine fiindcă au ieșit ghioceii pe Calea Victoriei...

Cu capul înspre Carpați și coada înspre Giurgiu, unește Parisul cu Țarigradul.

E bizantină și apuseană, trândavă și vioaie, zâmbitoare și posomorâtă, dornică de schimbări și înfiptă în trecut.

După anotimpuri, e înflorită ca Ramola, bătută de vânturi ca Ringul, troienită ca Nevski, fierbinte ca Toledo.

De-a lungul ei, fără orânduială, aproape fără rost, se înșiră palate și maghernițe, case de țară și zgârie-nori, curți și grădini, morminte și biserici.

Nu-i stradă pe lume mai chinuită, mai muncită, mai mișcătoare în silințele ei de a face din atâtea contraste puțintică armonie.

Și poate nu-i stradă care să închege în atare măsură gândurile unui popor. Podul Mogoșoaiei e plămădit cu sufletul nostru.

De-i foc, cutremur, război, moarte sau alai, un gând la toți:

„Ce-o fi pe Pod?“

Căci străzi sunt multe, dar Pod ești numai Tu, oglindă în care Neamul își oglindește chipul, o! bătrâna noastră ulicioară, atât de urâtă și atât de dragă.

Basmul ei începe astfel:

„Această Cale a Mogoșoaiei era un drum al vechii familii românești a serdarului Mogoș, care ședea în casele lui, foste în urmă ale lui Grigore Brâncoveanu. Acest Mogoș pleca cu familia lui, totdeauna pe acest drum, la moșia lui ce poartă până în ziua de azi numele său, de Mogoșoaia; de partea stângă a Dâmboviței, chiar de lângă Pod, au început boierii a cumpăra locuri mari pe marginea aceluia drum și a-și clădi case, după darea de mână și puterea fiecăruia.“

Așa scrie Papazoglu¹⁾ și așa spune legenda. Istoria însă ne arată că Podul Mogoșoaiei, deși bătrân, e totuși mult mai tânăr decât credea Papazoglu; și ne spune și vârsta lui: Podul Mogoșoaiei are azi două sute cincizeci și unu de ani. Înainte să se nască, tot locul mărginit astăzi de bulevarde la nord, de Strada Colței la răsărit, de Dâmbovița la miazăzi și de strada Domnița Anastasia la apus—sunt peste 50 de pogoane—era stăpânit de o singură ființă, o femeie bătrână: Ilinca Cantacuzino, marea postelniceasă. Cu dânsa se stinge neamul Basarabilor. Era fică de domn—a lui Radu Șerban—, nepoată de domn—a lui Matei Basarab—și, din căsătoria ei cu cel dintâi Cantacuzino venit în țară, avusese 12 copii, șase fete și șase băieți. Iar dintre băieți, un fiu va ajunge domn, Șerban Vodă Cantacuzino; iar dintre fete, cea mai tânără, Stanca, va naște un copil care va fi Constantin Brâncoveanu.

Când își simți viața pe sfârșite, Ilinca, marea postelniceasă, își împărți nețărmurita avere între cei 12 copii, apoi, liniștită, își închise ochii pe veci, la 2 martie 1687, jeliță de o țară întreagă. Putea ea oare să-și închipuie că actul de moștenire în tocmit cu atâta chibzuință, faimosul „catastif de împărțeață”, va isca printre urmașii ei o ură pe care, după mulți ani, numai sângele, și mult sânge, o va stinge?

Un an după moartea bunicii sale, Constantin Brâncoveanu se suie pe scaunul Țării. Era fire plecată spre cele frumoase și

1. Dimitrie Papazoglu (1811–1892), ofițer, istoric și geograf român. După ieșirea din armată, s-a dedicat colecționării de vestigii istorice, arheologiei și cartografierii teritoriului românesc. A publicat o hartă generală a României, *Atlasul geografic și statistic al României* (1864), care de fapt era o colecție a hărților realizate de el pentru fiecare district românesc, precum și *Istoria fondării orașului București* (1891).

mare iubitor de construcții. De ce oare nu și-ar fi legat palatul lui din București cu castelul de la Mogoșoaia, pe care tocmai îl isprăvisese? Ar fi nu numai lucru de trebuință pentru dânsul, dar încă supărător din cale afară pentru rudele lui, care își vor vedea proprietățile tăiate în două.

Astfel, într-o zi, din poarta casei sale de lângă gârlă (unde sunt azi marile temelii cu destinație necunoscută), Vodă pune sfoară drept spre Mogoșoaia, tăind astfel uliță nouă prin mahalaua existentă a Scorțarului, prin întinsele proprietăți ale mătușii sale Doamna Maria, văduva lui Șerban Vodă Cantacuzino, prin locurile Bălăceanului, văr bun și cel mai dușmănit dintre dușmanii lui Brâncoveanu, în sfârșit, prin terenurile Zlătarilor și, ieșind din oraș dincolo de mahalaua Sărindarilor, prin cele stăpânite de mănăstirile Snagov și Căldărușani.

„Și astfel“, scrie Gion¹⁾, „își croi Vodă un drum mai drept și mai scurt spre moșia Măriei Sale. Aceasta s-a petrecut în anul 1692. Podul Mogoșoaiei se deschisese și deschis a rămas și va rămâne cât or fi Bucureștii“...

Acest drum nou s-a născut șerpuit, spre ciuda „edililor“ și „urbaniștilor“. Dar n-au ce-i face: el urmează creasta dealului, care din Dâmbovița pornește spre miazănoapte—căci pe deal e uscat, în vale e baltă—, și de aceea, drumul fiind pe creastă, toate străzile care azi ies spre apus din Calea Victoriei, până în dreptul Ateneului, merg la vale. Și râpa era mult mai repede, pe vremuri.

1. George Ionescu-Gion (1857–1904), profesor și ziarist român, foarte activ în viața culturală a României. A susținut mai multe conferințe la Ateneul Român, al cărui secretar a și fost o vreme. Pasionat de istorie și în mod special de istoria capitalei, a lăsat volumul de 800 de pagini *Istoria Bucureștilor* (1899), pe care însă și N. Iorga, și Ion Bogdan, istorici de prim rang, l-au criticat aspru, considerându-l opera unui diletant.

Fiind pe muchie de deal, locurile erau uscate și sănătoase și de aceea, de-a lungul uliței nou-croite, pe terenuri întinse cât o moșie, au început boierii să-și facă case. Case încăpătoare, întru nimic deosebite de conacele lor de la țară, căci până mai acum o sută de ani, când au apucat să vie în țară arhitecți străini, meșterii noștri ridicau clădiri după obiceiul țării și cum apucaseră de la părinți.

Erau locuințe simple și armonioase, minunat potrivite cu asprimea climei noastre, cu ziduri ca de cetate, cu tinda care apăra iarna de crivăț, vara de călduri dogoritoare, cu pridvoare și săli mari, iatacul și odăi de mosafiri, și sacnasie cu zăbrele, unde mai mare drag era să-ți faci tabietul și să tragi un somnișor după masă...

Peste ziduri se întindea acoperișul de șindrilă mai înalt decât casa, cu streășina ieșită de jur împrejur, sub care se încuibau rândunelele. Jos, la nivelul curții, sau afundată în pământ, erau sufrageria și canțelaria, unde își făcea boierul socotelile. O scară dreaptă, de lemn, suia în sala de sus, dimprejurul căreia erau odăile, iar sala dădea în pridvor, unde coseau femeile și se jucau copiii, când era vremea rea.

Înspre curte, în șir lung, se întindeau odăile copiilor, apoi încăperile slugilor și logofeților, cămări de merinde, grajduri, șoproane, care ajungeau până în fundul curții, de unde începeau grădinile de flori și de zarzavat, livezile de pomi, via...

Sub casă, pivnițe strașnice, boltite, sprijinite pe stâlpi groși, cel din mijloc zugrăvit cu icoana sfântului sau sfintei căreia fusese casa juruită. Aci se păstrau buțile cu Drăgășani și Dealul Mare și aci, până în vremea fanarioților, coborau boierii să bea aldămașul¹⁾ la vreo vânzare, cumpărare, înaintare în rang sau câștig la judecată...

1. „Aldămaș“ („adălmaș“), moment specific tranzacțiilor de bunuri mobile și imobile, cu vechi rădăcini în practica religioasă și juridică românească, având

Odăile erau mari, pătrate, spoite cu var, la Paști. Pe podeaua lor, făcută din scânduri late de un cot, se rezemau de zid paturi de lemn, acoperite cu perne și saltele, peste care erau întinse macatură de lână, cu ciucuri pe margini. Și până ce n-a venit, cam în timpul ocupațiunii rusești, moda mobilelor aduse de la Brașov sau de la Viena, altă mobilă nu prea se vedea în casă, decât poate vreo masă în mijlocul odăii, sau câte un sipet mare, legat cu fier alb¹⁾. Pe vreun scăunel ședea sfeșnicul—pentru lumânare de seu, bun înțeles, căci lumânarea de spermanțet a fost născocită de abia pe la 1850, iar lumânări de ceară²⁾ ardea numai Vodă... Lângă sfeșnic, „mucările“. Și vai de spinarea țiganului „mucar“ care n-ar fi strâns cu băgare de seamă mucurile toate, căci cu ele cocoanele își făceau sprâncenele și își înnegreau mustățile boierii...

În odăi mirosea a busuioc și iarbă-mare. Pe peretele de la răsărit erau icoanele, lângă ele sticlucă cu aghiazmă, vreo legătură de busuioc uscat, vreun fir de salcie de la Florii. Iar candela ardea, cum se cuvine, zi și noapte.

Astfel vedem noi astăzi sălașele bunicilor noștri, înveșmântate în aureola și poezia trecutului. Aș vrea să arăt cum le vedeau contimporanii străini, pe care nevoia, sau curiozitatea, îi mâna în țara noastră.

rolul de a fixa în memoria martorilor, „aldămășarii“, amănunțele unei vânzări-cumpărări și de a da actului juridic putere obligatorie. Aldămășul, care înseamnă și plata sau cinstea făcută martorilor, cădea în sarcina cumpărătorului, care, după încheierea tranzacției, le oferea participanților bani, alimente sau băuturi.

1. „Fier alb“, tinichea. Aici „fier alb“ este un calc de traducere care provine din fr. *fer-blanc* (tablă subțire obținută dintr-un oțel moale cu conținut scăzut de carbon).

2. În secolul al XVIII-lea, locuitorii din Țara Românească aveau obligația de a aproviziona cu ceară de lumânări curtea domnească. Pentru trebuințele lor, oamenii simpli foloseau, ca să-și lumineze odăile, candelă sau lumânări de seu.

„Încep cu elvețianul Sulzer¹⁾, fost „auditor“ în armata imperială și care a fost în București pe la 1780.

„Nimic nu se poate închipui pe lume mai sărăcăcios, mai respingător și mai nepotrivit ca o locuință valahă. Și nu vorbesc de casele valahilor de rând, sărmâne colibe făcute din trestie împletită lipită cu pământ, dar și mai des, numai bordeie, unde nu găsești altceva decât un cuptor pentru încălzit și o laviță strâmtă pe care doarme întreaga familie. Dar vreau să spun că și în casele boierilor celor mai bogați, întreg mobilierul se compune din sofa, sau patul de odihnă, care este atât de înaltă și de largă, încât ia jumătatea odăii, și la care nu poți ajunge decât suind două trepte, ca la altar, dintr-o masă proastă acoperită cu o pânză ordinară și care stă într-un colț, dintr-o sobă informă, făcută din cărămizi tencuite cu var și, poate, dintr-o icoană mică, care reprezintă pe Sfânta Fecioară sau pe Sfântul Nicolae, la care adăugăm o bancă de lemn care înconjoară odaia, de-a lungul zidurilor goale, și care este acoperită de o stofă comună, fără perine.

În asemenea încăperi și pe asemenea sofale stau, mănâncă, ațipesc, joacă și dorm boierul și soția lui, totuși fiecare în

1. Franz Joseph Sulzer (?-1791), căpitan și auditor în armata austriacă. În 1776, la invitația lui Alexandru Ipsilanti, s-a stabilit la București, cu intenția de a fonda o academie de drept. Erudit și activ în cercurile intelectuale din Transilvania, întreținând legături cu reprezentanții Școlii Ardelene, este autorul unei descrieri istorico-geografice a țărilor române: *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens. Im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen* („Istoria Daciei transalpine, adică a Valahiei, Moldovei și Basarabiei. În legătură cu istoria restului Daciei, ca încercare de a scrie o istorie generală, cu libertate critică“), apărută în trei volume la Viena în 1781-1782. Sulzer a alcătuit primul plan al Bucureștiului, în 1781, care, deși inexact în unele privințe, oferă date prețioase despre Bucureștiul de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

camere deosebite, și aceasta cât e ziua de lungă, fără interes și fără ocupație, și de abia dacă au destulă albitură sau rufărie în averea lor ca să poată întinde noaptea peste perine, într-un colț al sofalei, un cearșaf pentru dormit.

Ferestrele, în afară de casele boierilor celor mai bogați, sunt făcute, în loc de geamuri, din hârtie sau bășică de porc; podeaua este acoperită cu cărămizi, iar sobele, ușile și pervazu-rile ferestrelor, atât de prost îngrijite, încât iarna poți îngheța în casele lor, luminile se sting adesea pe mese și sofalele sunt descoperite de vânt. Cauza e ușor de ghicit. Nu au nici ferestre, nici scânduri, nici arhitecți și trebuie să se ajute cum pot...“

La începutul veacului trecut, un alt elvețian, François Recordon¹⁾, care fusese mai mulți ani secretarul lui Vodă Caragea, descrie astfel casele boierești în *Lettres sur la Valachie*:

„Iar boierii sunt la dâșii acasă stăpâni absoluți și, deoa-rece nu scapă nimic din ceea ce poate să întărească autorita-tea lor, chiar și locuințele lor arată semne după care se poate cunoaște felul stăpânilor. Casa unui asemenea boier este deci mai întotdeauna izolată și închisă într-o curte spațioasă și bine îngărdită, în care nu se poate intra decât printr-o poartă mare. Fundul acestei curți este de obicei garnisit cu căsuțe sau numai cu cocioabe, unde sunt bucătăriile, grajdurile, șoproanele și locuințele robilor²⁾ întrebuințați la muncile cele mai grele.“

1. François Recordon (1795–1844), secretarul de limba franceză al dom-nului Țării Românești Ion Gheorghe Caragea în anii 1815–1818. Recordon, care a trăit la București până în 1821, a publicat în același an, la Paris, lu-cra-re dedicată lui Ion Gheorghe Caragea *Lettres sur la Valachie ou observation sur cette province et ses habitants, écrites de 1815 à 1821, avec la relation des derniers événements qui y ont lieu*.

2. La începutul secolului al XIX-lea, robii erau țigani și aveau un statut diferit de cel al sclavilor din Antichitate. Omorârea unui rob era conside-

„Casa stăpânului n-are niciodată decât un etaj peste rândul de jos; încăperile acestuia sunt îndeobște foarte joase și destinate copiilor și numeroaselor slugi. Scările sunt făcute în afara casei, sub o înaintare a acoperișului, și duc la un fel de cerdac acoperit, sau galerie, al cărui tavan este purtat de stâlpi de lemn foarte prost proporționați. Această galerie, care este înconjurată de o bancă largă pe care se pun perine, de câte ori vrea cineva să se așeze, pentru a lua aer sau a se bucura de priveliște, această galerie, zic, comunică cu un gang sau o anticameră, care duce într-o sală mare, lipsită de orice ornament și ale cărei ferestre alcătuiesc fața casei care dă de obiceiul pe stradă. Un fel de pat sau de sofă mare, larg de 4-5 picioare, ține toată latura de sus a sălii, o masă mare, câteva cufer groase, așezate de-a lungul zidurilor, care sunt cu totul albe, alcătuiesc tot mobilierul acestei încăperi, care slujește de obicei de sală de mâncare și de loc de întrunire, când sunt mulți mosafiri. Această sală și anticamera împart casa în două apartamente, dintre care unul este locuit de boier, iar celălalt de boieroaică cu slujnicele ei și cu copiii nevârstnici, cu doicile lor. Toate odăile sunt mobilate cam în același fel ca sala mare, atâta doar că se văd uneori oglinzi între ferestre și că în locul unei singure sofale se văd două, care țin adesea jumătatea odăii; sunt întotdeauna așezate înspre ferestre și pot cuprinde multă lume; spațiul care le separă fiind mai

rată omucidere și se pedepsea cu moartea. Robii țigani trăiau în grupuri, cel mai mic grup fiind *sălaşul* (familia), puteau dobândi bunuri personale, se puteau căsători, cu consimțământul stăpânului, însă puteau fi vânduți, dăruiți sau lăsați moștenire. Robii țigani erau de trei feluri, după stăpânii lor: țigani domnești, țigani mănăstirești și țigani boierești. Sub influența ideilor iluministe, mai întâi au fost eliberați țiganii statului și cei mănăstirești, iar în 1855, în Moldova, și în 1856, în Țara Românească, și cei boierești.

ridicat decât podeaua și acoperit cu un covor, astfel încât este nu numai o treaptă, dar și un loc pentru a sta așezat turcește.“

„Casele boierilor valahi sunt toate din cărămizi și ar fi astfel foarte tari, dacă ar fi avut grija să le facă temelii adânci, într-un pământ potrivit. Unele sunt acoperite cu olane sau cu fier vopsit, dar cele mai multe cu șindrilă, care ține vreo 20 de ani, deși este foarte ordinar lucrată, ca și cheresteaua și toate lucrările de lemnărie; de aceea, vara, încăperile sunt pline de praf, care intră prin crăpăturile ușilor și ferestrelor care trebuiesc lipite iarna.“

„Casele boierilor valahi, care au fost zidite de vreo 10 ani, nu au fost toate făcute după planul de mai sus; sunt totuși foarte încăpătoare și foarte potrivite, ceea ce, ținând seama și de frumusețea lor, atât pe dinafară, cât și launtrică, face că unele pot merita numele de desăvârșite palate.“

În sfârșit, pentru a încheia aceste lungi citate, să arăt ce impresiune făcea asupra unui străin—vreo 20 de ani după Recordon—casa unui boier mare. Astfel scrie Alphonse Royer¹⁾ în *Aventures de voyage* publicate în 1837:

„Recunosc că n-am fost puțin mirat intrând pentru prima oară în salonul unuia din cei mai însemnați boieri din București... Acest salon era mobilat franțuzește și după cel mai bun gust. Fotolii din lemn de paltin incrustat, perdele din mătase de Lyon, frumoase bronzuri aurite pe un cămin de marmură, în mijlocul camerei o masă de lucru acoperită cu jurnale de la Paris și de la Londra; romane noi și care nu veneau de la atelierile de ieftină imitație din Bruxelles sau

1. *Aventures de voyage, tableaux, récits et souvenirs du Levant*, Paris, 1937. Alphonse Royer (1803–1875), scriitor și om de teatru francez, a călătorit, în tinerețe, în Orientul Apropiat, cu afaceri și având de îndeplinit unele însărcinări diplomatice, iar mai târziu și-a valorificat impresiile și cunoștințele despre Orient în mai multe romane și piese de teatru.